

УДК 342.3(049.32)

Серьогіна С. Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики : монографія / С. Г. Серьогіна. – Х. : Право, 2011. – 768 с.

Специфіка діяльності науковця полягає в тому, що доводиться (за власним бажанням чи за дорученням) читати, аналізувати, рецензувати та опонувати різні види наукових робіт: монографії, дисертації, статті, підручники та таке ін. За свою наукову кар'єру нам довелося бути присутніми у якості члена спеціалізованих вчених рад десь на 500 засіданнях, де розглядалися роботи з різних юридичних та історичних спеціальностей, а також 45 разів виступати опонентом по дисертаціях. І, коли «знайомство» з науковими дослідженнями досягає таких значних цифр, виникає думка – а що з цієї маси робіт дійсно залишиться в науці й практиці, а що буде лише тим, що тішитиме самолюбство автора і дозволить йому, перекрадуваючи слова Станіславського, «любити себе в науці»? Вочевидь, тут є певні критерії, які дозволяють спрогнозувати перспективи того чи іншого дослідження і відповісти на «гамлетівське» запитання «бути чи не бути» в науці чи просто там рахуватися.

Щодо критеріїв оцінки – то вони широко відомі і, якщо узагальнити їх і синтезувати, то можна говорити про постановку проблеми, фундаментальність її вирішення та ступінь новизни. Саме з такими «еталонами» ми й підійшли до дослідження С. Г. Серьогіної. Як вже говорилося, «нетлінність» роботи багато в чому залежить від постановки проблеми. У цьому випадку проблему обрано дійсно фундаментальну, ми б сказали, «класичну», яка дуже добре «лягає» і в курс конституційного права, і в курс теорії права, оскільки є базовою категорією державознавства. Як відомо, ця проблема бере свій початок ще в античності, коли тогочасні філософи, розглядаючи форму правління, акцентували увагу не стільки на інституційно-функціональних, скільки на морально-етичних аспектах проблеми (с. 323 монографії). І з цим висновком дослідниці слід цілком погодитися як власне і з тим, що попри величезну кількість робіт, які розглядають проблеми античної державності, все ж залишається актуальним завдання державно-правового аналізу історичних форм правління, особливо тих, що стали взірцем для подальших перетворень державного механізму і фундаментом державного будівництва набагато століть уперед (с. 270).

У монографії авторка поставила за мету провести комплексний аналіз форми правління як елементу форми держави, з'ясувати її видове розмаїття. Слід одразу ж відзначити, що поставлена мета повністю досягнута дослідницею. Зазначені у монографії завдання виконані С. Г. Серьогіною за допомогою і завдяки вмілому

використанню сучасних методів дослідження, ретельному опрацюванню теоретичного і фактичного матеріалу, його оптимальному узагальненню.

Авторка монографії достатньо глибоко вивчила та проаналізувала роботи своїх попередників, відзначила їх досягнення і недоліки, визначила перспективи подальшої наукової розробки цієї теми. Особливо цікавими для фахівців у даному аспекті є ті сторінки монографії, де мова йде про внесок В. С. Петрова у розробку даної проблеми, особливо щодо питання про внутрішню та зовнішню форми держави і відповідну дискусію серед теоретиків права, яка тривала більше двох десятиліть.

Дослідження С. Г. Серьогіної відрізняється від робіт на подібну тематику як постановкою проблем, так і їх вирішенням, практичним значенням і рівнем наукової новизни одержаних результатів, а також змістом і висновками. Аналіз змісту рецензованої монографії дозволяє дослідити процес втілення ідей і концептуальних положень авторки в тексті наукової роботи, виділити найважливіші аргументи і питання, які є дискусійними і потребують подальшого опрацювання. Зокрема, мова йде про визначення поняття «форма правління». Тут авторка намагалася синтезувати новітні погляди державознавців – представників Санкт-Петербурзької школи, англійських вчених, білоруських, вітчизняних. У результаті вдалося досить чітко і достатньо повно сформулювати базову для цієї проблеми власну дефініцію форми правління, яка, на думку авторки, є «системою юридичних параметрів, які характеризують інституційно-функціональну організацію державної влади (форму володарювання) та конкретну організаційну модель її здійснення (форму управління чи врядування)» (с. 31). Одразу хотілося б відзначити, що можливо така формула і не сподобається абсолютно всім, але у ній, на нашу думку, відбито *сутнісну* характеристику провідного елементу форми держави, а про чіткість і ясність цього формулювання ми вже писали.

Оцінюючи обґрунтованість наукових положень монографії, слід наголосити на тому, що всі основні висновки, положення і пропозиції дослідниці є новими, достовірними і належно обґрунтованими. Наукова новизна дослідження визначається, перш за все, сучасною постановкою проблем, дослідженням нових ідей і тенденцій в аспекті теми монографії. Серед цих ідей і тенденцій – діалектика розвитку форм правління у контексті формаційної та цивілізаційної типології, конституційно-правовий аспект легітимації форми правління, конституційний контроль в аспекті форми правління та ін.

Велике практичне та теоретичне значення має четвертий розділ монографії «Форма правління сучасної України: проблеми і перспективи». Особливо цікавими для фахівця тут є дослідження форми правління в Україні в умовах глобалізації методами індексного і кластерного аналізу. Це реальна новація, яка може слугувати

прикладом використання статистичних та числових методів у теорії права.

Рецензована монографія має багато й інших переваг, але незначний обсяг рецензії не дозволяє висвітлити всі аспекти такої фундаментальної за обсягом та змістом роботи. Щодо побажань – то, наш погляд, авторці під час характеристики порядку формування законодавчого органу в країнах із різними формами правління слід було б звернутися до праць Єремї Бентама, який першим і блискуче проаналізував проблему бікамералізму. У ряді випадків для ілюстрації своїх концептуальних положень авторка дещо захоплюється викладом фактичного матеріалу, що стосується держав з недостатніми демократичними традиціями (деякі країни Азії та Африки), і ці приклади не є достатньо типовими для проведення узагальнень.

У цілому маємо перед собою роботу, яка, безсумнівно, є суттєвим внеском у розвиток юридичної науки і, висловлюємо сподівання, буде настільною книгою, принаймні, для кількох поколінь студентів та викладачів і не вкриється пилом на задніх полицях бібліотек.

Володимир Греченко,

доктор історичних наук,

Харківський національний університет внутрішніх справ